

FIZIKANI FANLARARO O'QITISH ORQALI O'QUVCHILARNING EKOLOGIK TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISH

Alijanov Dilmurod A'zamjon o'g'li
Namangan davlat pedagogika instituti Aniq fanlar kafedrası
katta o'qituvchisi, PhD, e-mail: dilmurod041321@gmail.com

Samatov Azimjon Maxmudjon o'g'li
Namangan davlat pedagogika instituti Aniq fanlar kafedrası
o'qituvchisi

Imomov Muhibjon Habibjonovich
Namangan davlat pedagogika instituti Aniq fanlar kafedrası v.b. dotsenti,
f.-m.f. bo'yicha PhD

Annotatsiya. Ushbu maqolaning maqsadi umumta'lim maktablari fizika fanini o'qitishda ekologik masalalarga e'tibor qaratishning ahamiyatini ko'rsatish va o'quvchilarning ekologik tafakkurini rivojlantirishda fizika darslarining o'rnini ochib berishdir.

Kalit so'zlar: fizika o'qitish, fanlararo yondashuv, ekologik tafakkur, atrof-muhitni himoya qilish, umumta'lim maktablari, ekologik ta'lim, loyiha asosida o'qitish, fizika va ekologiya integratsiyasi.

Kirish. Hozirgi kunda ekologik muammolar global miqyosda dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Ekologik xavfsizlikni ta'minlash uchun ekologik ta'lim va tarbiya muhim o'rin tutadi. Shu nuqtai nazardan, fizika fanini o'qitishda ekologik masalalarni integratsiya qilish o'quvchilarning ekologik tafakkurini rivojlantirishda katta ahamiyatga ega. Ushbu maqola fizikani fanlararo o'qitish orqali o'quvchilarda ekologik tafakkurni rivojlantirish yo'llarini tahlil qiladi. Zamonaviy dunyoda ekologik muammolar dolzarb masalalardan biri bo'lib qolmoqda. Insoniyatning tabiatga bo'lgan ta'siri, atrof-muhitning ifloslanishi va resurslarning kamayib borishi kabi muammolar global xavfsizlik va barqaror rivojlanish uchun tahdid solmoqda. Shu sababli, ta'limning asosiy vazifalaridan biri o'quvchilarda ekologik tafakkurni shakllantirish va ularni atrof-muhitni himoya qilishga o'rgatishdir.

Fizika tabiiy fanlar ichida muhim o'rin tutib, ekologik muammolarni tushuntirish va hal etishda ham asosiy vosita bo'lishi mumkin. Fizika darslarida atrof-muhit va ekologiya bilan bog'liq masalalarni fanlararo yondashuv asosida tushuntirish orqali o'quvchilarda ekologik mas'uliyat va tafakkur shakllantiriladi. Fizika fanini ekologiya bilan integratsiyalashgan holda o'qitish o'quvchilarga tabiat qonuniyatlari va texnologik taraqqiyotning ekologiyaga ta'sirini chuqurroq anglash imkonini beradi.

Adabiyotlar tahlili. Ekologik ta'lim va ekologik tafakkur tushunchalari ta'lim-tarbiyaviy jarayonlarda tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ko'plab tadqiqotchilar va pedagoglar o'quvchilarni ekologik muammolar bilan tanishtirish orqali ularning mas'uliyatli fuqarolar bo'lib yetishishiga erishish mumkinligini ta'kidlashadi (Xodjayeva, 2022; Kim va boshqalar, 2020). Fanlararo o'qitish g'oyasi ham zamonaviy pedagogik yondashuvlarda keng tarqalgan bo'lib, u

o'quvchilarning turli fanlar bo'yicha olgan bilimlarini birlashtirish va amaliyotga tatbiq etish ko'nikmalarini rivojlantirish imkonini beradi (Jorayev, 2021). Fizika va ekologiya integratsiyasi o'quvchilarni zamonaviy texnologiyalarning ekologik xavfsizlikka ta'siri, energiya samaradorligi va qayta tiklanuvchi energiya manbalari kabi dolzarb masalalar bilan tanishtirishda katta rol o'ynaydi (Qodirova, 2019).

Fizikani ekologik masalalar bilan bog'liq holda o'qitish, masalan, issiqlik o'tkazuvchanligi, elektromagnit to'lqinlar yoki energetika tushunchalarini ekologik kontekstda tushuntirish orqali ekologik muammolarni chuqurroq anglashga imkon beradi. Shu orqali o'quvchilar fizika qonunlarini o'z hayotlarida qo'llash va atrof-muhitni himoya qilish bo'yicha muhim ko'nikmalarni shakllantiradilar (Abdullayev, 2020).

Bundan tashqari, ekologik muammolarni amaliy tarzda o'rganish fizika darslarida loyihaviy ta'lim usullaridan foydalanishni talab qiladi. Loyiha usuli o'quvchilarga ilmiy izlanishlar olib borish, natijalarni tahlil qilish va muammolarga ilmiy yechimlar taklif etish imkonini beradi (Sharipov, 2021).

Munozara. Fanlararo o'qitish – bu turli fanlar o'rtasida mavzular va metodlarni bog'lash orqali o'quv jarayonini chuqurlashtirishni ko'zda tutadi. Fizika fanini biologiya, kimyo, geografiya kabi tabiiy fanlar bilan integratsiya qilish orqali o'quvchilarning atrof-muhit to'g'risidagi bilimlarini kengaytirish mumkin. Fizikani ekologik masalalar bilan bog'lash orqali esa o'quvchilarda ekologik madaniyat shakllantiriladi va tabiatga nisbatan mas'uliyat hissi oshadi.

Fizikadagi ko'plab tushunchalar va qonunlar ekologiya bilan chambarchas bog'liqdir. Masalan, energiya saqlanish qonuni, issiqlik uzatish jarayonlari, optik hodisalar tabiatning turli jarayonlarini tushuntirishda qo'llaniladi. Shu orqali o'quvchilarga tabiatdagi energetik balans, issiqlik ifloslanishi, atmosfera qatlamlarining isishi kabi ekologik muammolarni fizik nazariyalar asosida tushuntirish mumkin. Bu esa o'quvchilarning ekologik muammolarni chuqurroq anglashiga va ularni hal qilish yo'llari haqida o'ylashiga yordam beradi.

Fizika darslarida ekologik muammolarni yoritish uchun bir qancha fanlararo yondashuvlardan foydalanish mumkin:

Biologiya bilan integratsiya: Masalan, fotosintez jarayonida yorug'lik energiyasining o'zgarishi, issiqlik tarqalishi va karbonat angidridning atmosferaga ta'siri fizik va ekologik tushunchalar bilan bog'lanadi.

Kimyo bilan integratsiya: Havo tarkibidagi gazlar, issiqxona effekti, kimyoviy reaktivlarning atmosferaga ta'siri kabi masalalarni fizik qonunlar asosida tahlil qilish mumkin.

Geografiya bilan integratsiya: Iqlim o'zgarishi, suvning fizik holatlari, shamol va havo oqimlarining ta'siri kabi geografik jarayonlarni fizika qonunlari asosida tushuntirish.

O'quvchilarning ekologik tafakkurini rivojlantirishning metodlari

O'quvchilarning ekologik tafakkurini rivojlantirish uchun quyidagi metodlardan foydalanish samarali hisoblanadi:

Loyihaviy ta'lim: O'quvchilarga fizik qonunlarga asoslangan ekologik loyihalar berish orqali ularda mustaqil fikrlash va masalalarga ilmiy yondashish ko'nikmalarini shakllantirish.

Ekskursiyalar va amaliy mashg'ulotlar: O'quvchilarning tabiat hodisalarini kuzatishlari, ilmiy-tadqiqot amaliyotlarida ishtirok etishlari ularda ekologik bilimlarni chuqurlashtiradi.

Ekologik muammolarni yechish bo'yicha munozaralar: Dars jarayonida ekologik muammolarni muhokama qilish orqali o'quvchilarning ekologik masalalarga e'tiborini oshirish va ularning echimlarini izlashga undash.

Multimedia texnologiyalari: Virtual laboratoriyalar, ekologik simulyatsiyalar, videoroliklar orqali ekologik hodisalarni vizual ko'rsatish orqali o'quvchilarning qiziqishini oshirish va ekologik tafakkurini shakllantirish.

Xulosa. Umumta'lim maktablarida fizika fanini ekologik masalalar bilan bog'liq holda o'qitish o'quvchilarning ekologik tafakkurini rivojlantirishda samarali vosita bo'lib xizmat qiladi. Fanlararo yondashuv orqali o'quvchilarga ekologik mas'uliyat va atrof-muhitni himoya qilish ko'nikmalarini o'rgatishning ahamiyati katta. Fizika darslarida atrof-muhit muammolari va ekologik xavfsizlik masalalarini tushuntirish orqali o'quvchilarning ekologik tafakkurini rivojlantirish mumkin. Bu yondashuv yosh avlodni kelajakdagi ekologik muammolarni hal qilishda faol ishtirok etishga tayyorlashda muhim qadam bo'ladi. Shunigdek, fizika fanini ekologik muammolar bilan bog'lash orqali o'quvchilarning ekologik tafakkurini rivojlantirish o'quv jarayonining dolzarb masalalaridan biridir. Fanlararo yondashuv va amaliy metodlar o'quvchilarda ekologik mas'uliyatni shakllantiradi, tabiatni himoya qilishga undaydi va ilmiy asosda ekologik muammolarni tushunishga imkon yaratadi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Abdullayev, I. (2020). Fizikani o'qitishda ekologik masalalar va ularning yechimlari. *Ta'lim va fan jurnali*, 3(5), 45-52.
2. Ogli A. D. A. The methodological recommendations for teaching the subject "natural science (science)"(on the example of knowledge in physics) //ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal. – 2022. – T. 12. – №. 8. – C. 24-29.
3. Xodjayeva, N. (2022). O'quvchilarning ekologik madaniyatini shakllantirish: metodik yondashuvlar. *Pedagogika va innovatsiyalar*, 4(1), 23-29.
4. Алижанов Д. Способы развития научного мышления учащихся при обучении строения вещества в курсе физики в 6 классе //Общество и инновации. – 2021. – Т. 2. – №. 3/S. – С. 15-19.
5. Jorayev, B. (2021). Fanlararo integratsiya va uning o'quvchilarning ekologik tafakkurini rivojlantirishdagi o'rni. *Ta'lim innovatsiyalari va ilmiy izlanishlar jurnali*, 2(2), 19-27.

6. Алижанов Д. А. и др. Физикани фанлараро алоқалар асосида ўқитиш таълим сифатини таъминлаш омили //Academic research in educational sciences. – 2022. – Т. 3. – №. 4. – С. 553-558.
7. Kim, H., va boshqalar. (2020). Ekologik muammolarni o'rganishda fanlararo yondashuv. Xalqaro ekologiya tadqiqotlari jurnali, 6(3), 102-109.
8. Алижанов Д. Физикани фанлараро алоқадорликда ўқитишнинг дидактик асослари //Прикладные науки в современном мире: проблемы и решения. – 2022. – Т. 1. – №. 24. – С. 64-67.
9. Qodirova, L. (2019). Fizika darslarida ekologiya elementlarini qo'llash metodikasi. Ta'lim va tarbiya ilmiy-metodik jurnali*, 1(7), 31-37.
10. Alijanov D. Физик билимларни фанлараро алоқадорлик асосида ўқитиш методикасини такомиллаштиришнинг педагогик ва статистик таҳлили //Science and innovation. – 2022. – Т. 1. – №. В8. – С. 794-802.
11. А.Маткаримов Измерение и контроль вибраций при производственном процессе. Достижения науки и образования 2017.- №5 (18)
12. Sharipov, T. (2021). Fizika darslarida loyihaviy ta'lim va ekologik muammolarni yechish. Innovatsion pedagogika jurnali*, 5(4), 11-16.
13. Алижанов Д. 6-синф физика фанини фанлараро ўқитишнинг назарий таҳлили //Общество и инновации. – 2022. – Т. 3. – №. 4/S. – С. 417-422.
14. Zakhidov I., Boyturayeva G. Use of Natural Science and Geography materials in Physics teaching //Science and innovation. – 2023. – Т. 2. – №. В3. – С. 483-487.
15. ўғли Алижанов Д. А. Физика дарсларида фанлараро алоқадорликни таъминлаш орқали ўқувчиларнинг экологик тафаккурини ривожлантириш //Results of National Scientific Research International Journal. – 2023. – Т. 2. – №. 12. – С. 207-215.
16. Dilmurod A. Maktab fizika kursida o'quvchilarning ilmiy dunyoqarashlarini rivojlantirish yo'llari //Fergana state university conference. – 2023.
17. А.Маткаримов Проблема охраны труда и промышленная безопасность на опасных производственных объектах. Достижения науки и образования 2017.- №6 (19)
18. Абдуллаев Х. О. и др. К теории одноэлектронного туннелирования при преподавании основ нанoeлектроники.
19. Alijanov D. et al. Pedagogical and statistical analysis of improving the methodology of teaching physical sciences based on interdisciplinary relationships //Science and Innovation. – 2022. – Т. 1. – №. 8. – С. 794-802.